

HALÁLÉLMÉNYEK A SÁMÁNIZMUSBAN

ABSTRACT

The shaman mediates between life and death, which is fortified by the fact that the spirits force the shaman to accept his calling through tortures, because through the sufferings the body and soul of the shaman are both radically transformed and reborn. The various spirits of sicknesses partake (feast) from the cut-up body, and the would-be shaman thereby gains the right to heal later.

The vision of becoming a shaman as well as the experience of the suffering and dismemberment are basically the ritual experiences of the initiation: there are symbolic death and rebirth at the same time. The death-experience, the suffering is so strong that by most peoples, especially around the cold arctic Northern areas it is regarded identical with death, and can be only experienced in the full trance state

---

Szibériában, a Tobolszk vidékén lakó jurák-szamojédek között 1912-ben jegyezte le Toivo Lehtisalo finn kutató azt a mondát, amelyben egy sámánról van szó, aki a dobolás után Nusuhoz ment fel az égbe. Az azt mondta, hogy ő nem hívta magához, és ráparancsolt, hogy menjen Ngaához, vagyis a halálhoz, s legyen annak a veje. Hét napig vándorolt a föld alatt, amikor elérkezett a halál kunyhójához. De a halál a két lánya közül egyet sem volt hajlandó hozzáadni, hanem azt mondta, hogy maradjon ott nála és legyen a szolgája, mert ha nem, fölfalja. Ezután két napig küzdöttek egymással, s a halál teljesen kimerült, majd így szólt: "Kérlek engedj el! Ne ölj meg! Neked adom a legkisebb lányomat. Maradj velem, légy a segítöm. Ezután ha odafönt, a földi világban egy sámán jóindulattal sámánkodik, akkor elengedem a betegek lelkét". - Így lett a sámán a halál veje¹.

¹ Lehtisalo, T.: A jurák-szamojéd mitológia vázlata. In.: Hoppál M. (szerk.): A Tejút fiai. Budapest, 1980, Európa, 403-404. p.

Ez a nyenyec mondatöredék - egyben dolgozatunk referencia-mítosza - a század elejéről, a sámán-varázsló alakját egyértelmű természetességgel hozza kapcsolatba a halállal, az alvilági bolyongással.

Vehetünk egy másik szöveget is, egy távoli, de szintén samanisztikus kultúrából, a mandzsuból. A 17. század elején került a hatalmas kínai birodalom császári trónjára a mandzsu uralkodói nemzetség, s abból az időből származik a Nisan sámánő története, ebből idézünk:

"... Ekkor a Nisan sámánő felöltötte magára madárköntését, csengetyűkkel kirakott övével megkötötte szoknyáját, s fejére illesztette kilenc madaras sámán fejdíszét (koronáját, ahogy az a pétervári Néprajzi Múzeum kiállításán látható - H.M.) ... Zengett erős hangja... (majd) belézállt a szellem... elterült ... külseje is elváltozott ... megindult mind a szellemekkel... úgy követték, megindult a Holtak Birodalma felé... Ment, mendegélt, míg el nem ért a Vörös Folyó partjára. Körültekintett, de csónakot, mely átvitte volna, egyet se talált. Révésznek még csak nyoma sem volt ... Ekkor a vízbe vetette a dobját, ő maga ráállt, s forgószeleként egy szempillantás alatt átkelt a folyón..."².

Ezután átment a Holtak Birodalmának három kapuján, megtalálta s visszaszerezte a gazdag családból származó fiatalember lelkét és visszahozta az Élők Birodalmába, vagyis visszahozta az életbe.

Hasonló mítoszt idéz Diószegi Vilmos a burjátok hagyományából, az első sámánnal kapcsolatban.

"... Akkor a sámán megint csak bűvölt-bájolt, immár sokkal erősebben. Járt az alsó világban, ott tartják a gonosz szellemek az általuk halálra ítélt emberek elfogott lelkét bezárva. Itt sem találta meg a fiúcska lelkét. A sámán mindenütt kereste: föld alatt, víz alatt, barlangokban erdőkben, de sehol sem tudott nyomára lelni. Fölpattant hát a dobjára, fölnyargalt vele az égbe, ott keresgélte tovább. Végre meglelte a lelket az Isten égében, palackba zárva, a palack száját jobb keze nagyujjával még be is dugta az Isten.

---

² Melles Kornélia (vál.): Nisan sámánő - Mandzsu vajákos szövegek. Budapest, 1987, Helikon, 21-28. p.

A sámán térden állva kérlelte az Istent, adja oda neki a fiúcska lelkét. Hanem az Isten nem adta. A sámán térült-fordult: darázssá változott, és visszatérve megcsípte az Isten homlokát. Ijedtében az Isten jobb kezével homlokára ütött, ezalatt azonban a sámán kikapta a palackból a fiúcska lelkét, és sietett vele lefelé, a földre" ³.

Mindhárom mítikus elbeszélésben közös az, hogy a sámán hivatását összefüggésbe hozzák a halállal, valahol egy földalatti birodalommal, amely a meghalt emberek lelkeinek a tartózkodási helye. További szövegeket idézhetnénk a nagy sámánok alvilág-járásáról⁴, amikor meglátogatja Erlik kánnak a birodalmát, ahol csak nehézségek árán (pl. vékony penge-hídon), különféle próbák után jut el, és ahol meglátja a gonosz lelkek szenvedéseit, szörnyű pokolvíziók kísérik útján⁵.

Miért kerül összefüggésbe a halál és a sámán alakja a szibériai (vagy eurázsiai) népek hitvilágába, - ez a kérdés az, amire ebben a dolgozatban keressük a választ.

Kézenfekvő válaszok már természetesen születtek, vagy legalábbis annak látszanak. Mircea Eliade, aki mind ez idáig az egyik legátfogóbb és legjobb könyvet írta a samanizmusról, a sámán közvetítői (mediátor) természetéből kiindulva arra hozott példákat, hogy a sámán egyik fontos társadalmi funkciója az, hogy pszichopomposz; vagyis egyik feladata a halottak lelkének átvezetése a túlvilágra⁶.

Hozzá tehetjük ehhez, hogy a sámán-mitológia világszemléletének lélek- és szellemképzetei szintén hozzájárultak ahhoz, hogy a halál és sámán oly közel kerültek egymáshoz⁷ és hogy a sámán tevékenységének egyik területe a halál-kezelése. Megemlíthetjük például az ongonok kultuszát Szibériában, amelyről D.K. Zelenin írt egy monográfiát még a harmincas évek közepén. Rámutatott, hogy "a primitív népek mindig összekapcsolják a halált a betegség szellemének beköltözésével a testbe. Tudjuk, hogy ezek a népek nem természetes dologként kezelték a halált... vagyis a betegek a ongonok

---

³ Diószegi Vilmos: Sámánok nyomában Szibéria földjén. Budapest, 1960, Magvető, 86-87. p.

⁴ Vö. Potapov, L.P.: Altajszkij samanyizm. Leningrad, 1991, Nauka, 142-143. p.

⁵ Eliade, M.: Shamanism: Archaic Techniques of Ecstasy. Princeton, 1972, University Press, 202-204. p.

⁶ Vö. uo. 205-214. p.

⁷ Vö. Massenzio, M.: Variations on the Mythical Origins of Shamanism and Death. In.: Hoppál, M. (ed.): Shamanism in Eurasia. Göttingen, 1984, Herodot, 204-209. p.

behatolásától haltak meg"⁸. S mivel a sámán tudta, hogy melyik ongon okozta a betegséget, csak ő tudta a betegből kiűzni.

Egy másik lehetséges magyarázat az eurázsiai népek jellegzetes kettős lélek-elképzeléséből eredeztethető. Åke Hultkrantz számára a sámán-szertartások pontos megfigyelése során nyilvánvalóvá vált, hogy az északi vadász kultúrákban a kettős-lélek képzelete igen elterjedt: "... Az esetek többségében a sámán szabad lelke ment megkeresni a beteg elveszett szabad-lelkét ... miközben a test-lelke a testben maradt, hogy az életben tartsa..."⁹.

Ivar Paulson már korábban foglalkozott az észak-eurázsiai népek lélek-elképzeléseivel és a samanizmus fenomenológiájával, s megállapította, hogy "a samanizmus egy olyan animisztikus ideológia, amelynek egyik jellemzője az eksztatikus-vizionárius technika"¹⁰. Az emigráns északi tudósnak ez a meglátása nemcsak arra világít rá, hogy az animisztikus gondolkodásmód szorosan összefügg a samanizmussal, - erről a kérdéstről egyébként nemrégiben külön tanulmányt készítettünk¹¹ - hanem egy újfajta magyarázathoz is kiindulásul szolgálhat.

Arról van szó ugyanis, hogy a samanizmusban a jövőendő sámán számára az első meghatározó élmény, magának a kiválasztásnak a pillanata, vagyis, amikor a szellemek jelzik, hogy őt választották a sámán-szerep betöltésére. A sámánjelölt ilyenkor megbetegszik, víziók gyötrik¹². Ez a hiedelem-komplexum olyannyira elterjedt jelenség Euráziában, hogy még Japánban is megtaláljuk a párhuzamait az ottani samanizmusban¹³, ahol álomszerű víziók jelzik a szellemek megjelenését a sámánjelölt életében.

---

⁸ Zelenin, D.K.: Ember alakú ongonok a szibériai népeknél. In.: Hoppál, M. (szerk.): A Tejút fia. Budapest, 1980, Európa, 91. p.

⁹ Hultkrantz, Åke: Shamanism and Soul Ideology. In.: Hoppál, M. (ed.): Shamanism in Eurasia. Göttingen, 1984, Herodot, 31-34. p.

¹⁰ Paulson, I.: Zur Phänomenologie der Schamanismus. Zeitschrift für Religions und Geistesgeschichte. 1964. 2. 131. p.

¹¹ Hoppál M.: Sámánok, lelkek és jelképek. Budapest, 1994, Helikon, 13. p.

¹² Vö. Siikala, A.-L.: Descent Into the Underworld. In.: Sullivan, L.E. (ed.): Death, Afterlife and the Soul. New York-London, 1987, MacMillan, 119. p.

¹³ Waida, M.: The Land of the Dead in Japanese Shamanism. In.: Hoppál, M.-Howard, K. D. (eds.): Shamans and Cultures. Budapest, 1993, Akadémiai, 85. p. / Istor Books 5. köt./

A víziók, illetve a betegség során a sámánjelölt halál-közeli élményt él át, (ahogy ezt ma divatos kifejezéssel jelzik: near-death experience¹⁴) - mégpedig azáltal, hogy az álomban feldarabolják a testét. Erről a jelképes halál-élményről idézünk néhány eredeti gyűjtésből. 1925-ből való G.V. Ksenofontov gyűjtése a jakutoktól:

"Akinek sámánnak kell lennie, annak még serdülő korában lelki-betegségen kell átesnie, ami néha hét évig is eltarthat. Mielőtt még sámánná válna, álmában azt látja, hogy felülről és alulról összegyűlnek a meghalt sámánok lelkei, amelyek gonosz szellemekké ördöggé (üördär) váltak és szét darabolják a testét. Amint mesélik, ezalatt a sámán három teljes napon át alszik, úgy fekszik, mint a halott"¹⁵.

Részletesebb leírást találunk A.A. Popov gyűjtéseiben, amelyeket a viljujszki terület jakutjainak körében jegyzett le, szintén még az 1920-as évek elején:

"A leendő felső világi sámán szétdarabolása úgy történik: szenvedései idején a sámán érzéketlen állapotba kerül (a körülötte lévők számára) és látja, hogy nagyszámú szellem gyülekezik hozzá, levágják a fejét, polcra teszik, vagy hosszú rúdra szúrják. Bár a fejét elválasztják a törzstől, nem veszti el azt a képességét, hogy lásson, halljon és érzékeljen. A szellemek, akik levágták a fejet, széthasítják a testet igen apró darabokra (bizonyos elbeszélések szerint 99 részre) és 3 különálló csomóba hordják, ahonnan a darabokat szájbevételre kiköpik azokat oldalra: az első csomóból a felső világ szellemeinek, a másodikból a föld szellemeinek, a harmadikból pedig az alsó világ szellemeinek minden egyes szellemet nevén nevezve.

Ha a test szétdarabolása idején sikerült a fák és füvek szellemeinek (icscsi) ellopnia a test darabjaiból, és a sámán, bár jónak rendelték, gonosszá válik. Aztán valamennyi darabocskát valamilyen módon visszateszik a csomóba, a szellemek nyállal összeragasztják azokat, amikor a test visszanyeri korábbi alakját, odahelyezik a fejet és

---

¹⁴ Vö. Zaleski, C.: *Otherworld Journeys: Accounts of Near-Death Experiences in Medieval and Modern Times*. New York-Oxford, 1987, Oxford Univ. Press.

¹⁵ Ksenofontov, G.V.: *Legendü i raszskazü o samana u jakutov, burjat i tunguzov*. Irkutszk, 1928, a fordítás kéziratának 5. oldaláról. (Magyar fordítása megjelenés alatt).

az ember újból föléled. Mesélik, hogy régebben a test feldarabolásának esete valóságban (ébren) történt."¹⁶.

Az alsó világ szellemei által elhívott számán beavatási szenvedéseiről így beszélt:

"... gyakran eszméletlen voltam. Tavasszal a környezet számára teljesen megőrültem és az otthoniak hét napon keresztül oszlophoz kötve kellett, hogy tartsanak. Örültségem hatodik napja végén újból kezdtem látomásokat látni. Kezdek emlékezni azokra a mozzanatokra, amikor meghallottam azt a hangot: "Mi téged elviszünk az északihoz!" - utána engem elvittek egy hitvány piszkos sötét jurta, levágták a fejem, szörnyű fájdalmat éreztem, és egész testemet darabokra vágták, s ezeket a fejjel együtt behelyezték egy vashölcsőbe. A hölcsőben a test darabocskáit összeforradtak egymással és én szokásos külsőt kaptam. Erősen összekötöttek tarka zsineggel és elkezdték ringatni a hölcsőt. Bizonyos idő múlva a zsinetet feloldották és átszűrva valami hegyessel, átszámolták összes csontjaimat és az izmok egyes rostjait és mondták: bebizonyosodott, nálad egy csont és három izomrost felesleges"¹⁷.

Idézzünk végül Diószegi Vilmos szibériai gyűjtéseiből is, amelyeket "Sámánok nyomában Szibéria földjén" című könyvében tett közzé:

"... - Lelkét elviszik a sámánöshöz, ott egy forró szurokkal teli katlant mutatnak neki. Abban emberek vannak. Némelyiküket a sámánok is ismerik. A katlanon keresztül egy szál kötél feszül. Azt parancsolják neki: menjen át ezen a hídon. Ha átér rajta, sokáig fog élni. Ha leesik, kámmá lehet éppen, de az ilyen többnyire belepusztul. A beszélgetők megértették végre, mit firtatok tulajdonképpen. Kizlaszovné szólalt meg: - Ez a katlan állandóan ott szokott állni. Ebbe a katlanba nemcsak sámánok esnek bele. Azt mondják, hogy a betegek lelke is belepottyanhat. Némely sámánokat nem tudják rávenni, hogy átmenjenek a katlan felett. Ezt onnan tudom, hogy egyesek azt mondták: őket arra kényszerítették, hogy a katlan szélén menjenek. Végigmentek, nem zuhantak le és sámánokká váltak" ...¹⁸.

---

¹⁶ Popov, A.A.: A sámán tehetség elnyerése a viljujszki körzet jakutjainál. (A fordítás kéziratban.) Trudi Instituta Etnografii, 1947, a fordítás 5. oldala.

¹⁷ Uo. a fordítás 8. oldala.

¹⁸ Diószegi Vilmos: Sámánok nyomában Szibéria földjén. Budapest, 1960, Magvető, 46. p.

"- A jelölt a betegségben elveszti eszméletét. Ezalatt ő odajárul nemzetsége sámánőiséhez. Amikor elébe ér, megkeresik fölös-számú csontját. Egész testét apró darabokra metélik, elkülönítik a szívet és a tüdőt, majd világosságnál megvizsgálják minden egyes darabot. Ő közben látja magát szétarabolva, látja, amint egész testét, minden belső részét felméri, keresik a fölös-számú csontot" ...¹⁹.

"... - Beteg voltam, álmokat láttam. Álmomban elvittek az őshöz, és egy fekete asztalon darabokra vagdaltak. Fölaprítottak, beledobáltak egy katlanba, főztek. Emberek voltak ott: két fekete meg két szőke. Meg ott volt a feljebbvalójuk is. Ő rendelkezett, hogy mit kell csinálni velem. Ezt mind láttam. Amikor engem darabokra aprítva főztek, a borda körül találtak egy csontot, lyuk volt a közepén. Ez volt a fölösszámú csont. Emiatt lettem én sámán. Mert az emberek csak úgy válnak sámánná, ha találnak bennük ilyen csontot. Amikor keresztülnéz ezen a csonton, s mindent látni, tudni kezd, akkor válik sámánná... Ezután megszabadultam ebből az állapotból, felébredtem. Ez azt jelent, a lelkem hazatért. A sámánok most már közölték velem: "Olyan ember vagy, aki sámánná lehet. Sámánná kell válnod, hozzá kell kezdened" ...²⁰.

A burjátok között dolgozott Roberte Hamayon és ő úgy értelmezi a szenvedéssel teli beavatási betegséget, amely kínszások formájában jelentkezik a kiválasztott életében, hogy a sámánős udha ("amit örököl" - a sámán-tehetség) szellemét kell nemzedékről-nemzedékre örökíteni. A sámánjelölt ilyen módon a közösség érdekében és szolgálatában kell, hogy vállalja a szenvedést, később a sámán-mesterséget. A sámán testét feldarabolják és húsát megfőzik, s ez teszi lehetővé számára, hogy átlépje a kategóriák közötti határokat. A főzés más minőséget hoz létre - vö. a nyers/főtt ellentéte lényegében a természet és a kultúra oppozíciója, vagyis a sámán-jelölt a természetes tudatlanság állapotából átlép a tudás kategóriájába. Nem véletlen, hogy sok népnél a sámán neve a 'tudni' igével áll etimológiai kapcsolatban (a tunguz 'sha'-gyök is ilyen). Fontos mozzanat itt a 'felesleges csont' megtalálása a feldarabolás során. Ivan Kortt, a Berlinben élő orosz etnológus még a sárospataki konferenciára készített egy igen érdekes dolgozatot, amelyben a feldarabolás-beavatás motívum jelentését és jelentőségét elemezte. Kortt szerint az egész transz-utazás élmény együtt a beavatási szétarabolással

---

¹⁹ Uo. 47. p.

²⁰ Uo. 48. p.

lényegében azt szolgálja, hogy a sámán az ujjászületéssel megerősödve kerüljön ki a szenvedésekből. Ezek nélkül erőtlenné lenne, a szenvedés teszi erőssé, s csak ezáltal tudja közösségét szolgálni. A sámán az egész közösségért szenved, a közösséget képviseli a túlvilágon. Nem mint egyén kerül beavatásra, hanem mint a közösség képviselője, megtestesítője születik újjá. A csontok, a csontváz a ruhán, a közvetlen kapcsolatot jelképezik a sámán és a közössége között²¹.

A sámán ilymódon közvetíti az élet és a halál között²², s ezt csak erősíti, hogy a szellemek a kínzásokkal kényszerítik a sámánt a gyógyító tehetség elfogadására, hiszen a szenvedések hatására a sámán teste és lelke gyökeresen átalakul, ujjászületik. A szétdarabolt testből a betegségek szellemei részesülnek, ahogy lakmároznak, s ezáltal nyer jogot a leendő sámán, hogy később gyógyítson.

A sámánválasz víziója és a megélt szenvedés, a feldarabolás élménye, tulajdonképpen a beavatás rituális átélése: jelképes halál és feltámadás is egyúttal²³. A halálélmény, a szenvedés annyira erős, hogy a legtöbb népnél, különösen az arktikus hideg észak vidékein ezt az állapotot a halállal azonosítják, és csak a teljes önkívület állapotában tudják átélni²⁴. Nem véletlen, hogy a hallucinációt okozó gombát (Amanita muscaria) fogyasztó csukcsok elmondták Jurij Szimcsenkonak, hogy őket a galóca a halottakhoz vezeti el, az ősökkel tudnak találkozni:

"Ha álmomban meglátogat az anyám, apám vagy a gyerekeim, akik már meghaltak, elmegyek hozzájuk. Fogok öt galócát és megeszem. Azután lefekszem aludni. Testem az ágyban marad. Csak a lelkem megy el oda, ahová a galócák vezetnek... A galócák éppúgy különbözőek, mint az emberek. A nagyobbak nagyon jószágosak. Ha egy nagy galóca kérdezi az embert álmában: "Nos, hova megyünk? Hova akarod vitetni magad? -

²¹ Kortt, I. R.: The Shaman as Social Representative in the World Beyond. In.: Hoppál, M. (ed.): Shamanism in Eurasia, Göttingen, 1984, Herodot, 299. p.

²² Massenzio, M.: Variations on the Mythical Origins of Shamanism and Death. In.: Hoppál, M. (ed.): Shamanism in Eurasia, Göttingen, 1984, Herodot, 210. p.

²³ Eliade, M.: Shamanism: Archaic Techniques of Ecstasy. Princeton, 1972, University Press, 59. p.

²⁴ Bogoraz, V.G.: K psichologii samanasztva u narodov Szeverovosztocnoj Azii. Etnograficeszkoje obozrenyje, 1910. (A fordítás megtalálható a Népr. Múz. Könyvtárában; D-277).

az olyan galóca mindig engedelmeskedik az embernek. Akkor csak azt kell neki mondani: "Vigyél apámhoz..." Ő már magától tud mindent. Tudja, hol van az illető apja, és egyenesen viszi az embert a holtakhoz vezető úton. Ha jó az út, hamar odaviszi, hamar odvavezeti az illetőt, ahol az apja él.

- S milyen ez a hely? - szakítottam félbe a történetet.

- Pontosan nem jegyeztem meg. Csak ott minden csupa jég. Mintha egy hatalmas jeges hegygerinc magasodna ott, ahol a holtak élnek. Tuljutni rajta nem lehet, nem is szabad. Valamilyen barlangszerű lyukak vannak rajta, de azokban meg valamiféle emberek látszanak. Apámat nem láttam tisztán. Csak a hangját hallottam, mit mond.

- S mit mondott?

- Azt mondta, nem jó neki ott. Hogy nagyon hideg van, nehéz az élet. Kért, hogy áldozzak neki rént, hogy az a rén elmenjen őhöz. Én pedig, amikor visszatértem erre a világra, elmentem a sámánunkhoz. Még élt az öreg, rokonom volt szegről-végről. Erős sámán volt. Mindenféle galóca nélkül járt a felső emberekhez, meg azokhoz is, akik meghaltak már" ²⁵.

A halott ősökkel való találkozás tehát jellegzetes motívuma az iniciációs transzállapotoknak szerte a világon. Hasonlóan a szibériai példákhoz²⁶, a nepáli tamang sámánjelölt az apai nagyapja szellemével találkozik a transz folyamán²⁷, miközben félig éber, félig álom megváltozott tudatállapotban, egyfajta "testenkívüli" szemlélettel figyeli önmagát.

Piers Vitebsky az indiai szora nép női sámájai körében végzett gyűjtéseiről számolt be, amikor ezt írta:

"A szora sámán az alvilági utazás reggelén böjtöl... egyik segítője lámpást gyújt, hogy a sámán útja idején égjen... A sámán csukott szemmel leül... s közben énekelve hívja régen elhalt sámán elődeit. A földet és az alvilágot egy hatalmas fa kapcsolja össze,

---

²⁵ Szimcsenko, J. B.: Obücsnaja samanszkaja zszizny. Moszkva, 1993, Institut Etnografii, 50-51. p.

²⁶ Vö. Popov, A.A.: How Sereptie Djaruoskin of the Nganasans (Tavgi Samoyeds) Became a Shaman. In.: Diószegi, V.(ed.): Popular Belief and Folklore Traditions in Siberia. Budapest, 1968, Akadémiai, 137-145.

²⁷ Vö. Peters, L. G.: Transe, Initiation and Psychotherapy in Tamang Shamanism. American Ethnologist, 1982. 1. 21-46. p.

ezen kell leereszkedni a sámánnak... Néhány percnyi éneklés után a hangja elhal, feje előrebukik a mellére. Ez jelzi, hogy a lelke elszállt."²⁸.

Ez a rövid idézet is jelzi, hogy az alvilági utazás tulajdonképpen a halált jelképezi; a sámán el is játsza a halotti állapotot, vagyis a tudatvesztés állapota valamiféle halál előtti helyzet. Egyes magyarázatok szerint az alvilági utazás az anyaméhbe való visszatérés jelképe. Míg a felső világokba tartó utazás lehet félelmetes, de izgató, addig az alsó világba vezető öt veszélyekkel és halálos fenyegetésekkel teli. Érdekes, figyelemre méltó megfigyelés, hogy a testen-kívüli és a halálközeli élmények²⁹ mennyire hasonlatosak a sámán-utazások leírásaihoz. A haldoklók, és a majdnem halálos balesetből visszatérők, elmondták, hogy a saját testük felett lebegnek, vagy egy hosszú sötét alagútban zuhannak lefelé, amelynek a végén egy ragyogó fény van. A Harner-féle sámán-utazásokban résztvevők szintén gyakran beszámolnak a sötét, alvilági alagútban tett zuhanásról. Ilyen történeteket magam is hallottam, fültanúja voltam a beszámolóknak 1984-ben és 1990-ben, Big Sur-ban Californiában. Vagy egy második alkalommal történt, hogy egy fiatal asszony a transz-utazás után nem akart beszélni élményéről, hanem csak rázta a zokogás. Később elmondta, hogy kétéves korában meghalt kisfiával találkozott az utazás során az alsó világban, a halottak birodalmában. Nem a segítő-szellemeivel, hanem az örök lelki fájdalmat jelentő kis halottal kommunikált, vagyis a sámán-utazás lényegében túlvilági út volt, nem egyszerűen a szellemek világába utazott, hanem konkrétan a halottak birodalmába.

A mai városi samanizmus "utazás-élményeinek" vizsgálata messze vezetne³⁰. Egy bizonyos, hogy napjainkban nagy érdeklődéssel fordulnak az emberek a régi idők sámánjai felé, sőt azok felé a transz-, és extázis-technikák felé, amelyek lassan feledésbe merülnek.

Erről a kérdésről Eliade: Birth and Rebirth (Születés és ujjászületés) című könyvében ezt írta:

"Az ősi társadalmak sámánjait és misztikusait - helytállóan - felsőbbrendű lényeknek tekintik; az ő mágikus - vallásos erejük szellemi képességeik kiterjesztésében is kifejezésre

²⁸ Vitebsky, P.: The Shaman. London, 1995, MacMillan, 70. p.

²⁹ Vö. uo. 73. p.

³⁰ Vö. Hoppál M.: Urban Shamans: A Cultural Revival. In.: Siikala, A.L.-Hoppál M.: Studies on Shamanism. Helsinki-Budapest, 1992, Finnish Anthropological Society, 197-209. p.

jut. A sámán az az ember, aki tud és emlékezik, pontosabban, aki érti az élet és a halál titkait"³¹.

---

³¹ Eliade, M.: Birth and Rebirth - The Religious Meanings of Initiation in Human Culture. New York, 102. p.

